

Saaremaal 5.10. 2016

Miks Shakespeare uskus inimesi, mitte tähetarku?

Mõned mõtted seoses Saaremaa tulevikuga.

Tere päevast kõigile!

Head hooaja algust Väarikate ülikoolile!

Alustuseks üks internetis leviv nali saarlaste kohta. Kaks saarlast arutlevad, kas mõökvaal kuulub delfiinlaste seltsi. Otsustavad netist järele vaadata ja toksivad Google'isse "möökvaal". "Kuule, ühtegi vastust pole," ütleb üks. "Aga proovi siis "möökdelfiin"," soovitab teine. "Seda ka pole". Testisin ise ka. Isegi ö – tähte kasutades annab otsing hulgaliselt infot mõökvaala kohta. Võib siis öelda, et Google on saarlaste ö tähe ära õppinud ning mingit kultuurilist ja keelelist konflikti ei teki. Kui lüüa samasse otsingumootorisse "Saaremaa", siis ilmub ekraanile 12 600 000 vastet 60 sekundiga. Ei ole see Saaremaa ka mingi tundmatu paik.

Tänase esinemise teema on - mõned mõtted seoses Saaremaa või Saare maakonna tulevikuga. Päris laest ma seda ainest ei võtnud. See pakub mulle suurt huvi. Tavaliselt öeldakse, et tuleviku ennustamine on tänamatu töö ja sellisena justkui mõttetu. Siiski need inimesed, kelle juured on sügaval Saaremaa mullas, kellele saarte elu korda läheb, aeg-ajalt ikka fantaseerivad või visioneerivad, kuidas elu siin mail edasi läheb, olgu 20, 30 või 100 aasta pärast.

Mida tulevik toob, mida ta peaks tooma. Mida saab teha, et tulevik ei lööks meid rivist välja oma tundmatuse ja uudsusega. See on lühidalt tänane küsimuste ring.

Maailmas on ainult üks koht, mille nimeks on Saaremaa. Erinevalt näiteks Londonist, mida maailmas on vähemalt kuus - üks Suurbritannias ja viis samanimelist linna USA-s . Eelmise sajandi algusest tänaseni on kahel saarel Saaremaal sündinud üle 60 000 inimest, kes võivad öelda enda kohta saarlane. Nii väidab sündide registri statistika. Pole vaja kahelda, kõigil nii saarel sündinutel kui siin elavatel inimestel on olnud unistusi oma kodusaare tulevikuga seoses. Kõik, mida me täna näeme, mis meid ümbritseb, mille keskel elame, mida peame nii iseenesest mõistatavaks, see kõik on kunagi kõigepealt olnud kellegi unistustes ja mõtetes. Seejärel teoks tehtud. See, milline meie maakond täna on, selles on absoluutselt kõigil inimestel oma roll olnud. Nende rollide võrdlemine (kellel suurem, kellel väiksem) pole mõttekas, sest elu on

keerukas struktuur, kus kõigel ja kõikidel on mitmekülgne ja läbipõimunud vastastikune mõju. Väiksemat suuremani, noorimast vanemani. Ja kui üks faktor ära võtta, siis oleks tõenäoliselt tegemist ühe teise koha ja teise ajaga.

Tahame või mitte, meie tulevikku mõjutavad kliima ja ümbritsev meri.

Aeg- ajalt ehmatatakse avalikkust uudistega, et maailma ookeanides ja meredes vee tase tõuseb, jääliustikud sulavad ning tagajärjeks võib olla ka see, et osa Saaremaast või vähemalt Nasva jõesuue võib veel alla kaduda. Kliimateadlased on 20. sajandil tõesti maalinud tulevikupilte, kus mered tõusevad kogu maakeral mõnedel andmetel kuuskümmend sentimeetrit, mõnedel andmetel palju rohkem. Realistlikumaks peetakse siiski laialt levinud arusaama, et mere pind järgnevate sajandite jooksul tasapisi tõuseb, põhjuseks jääliustike sulamine poolustel ja kõikjal, kus neid veel on. Prognoos, et mitmete sajandite kuni tuhande aasta jooksul maailma merede veetase tõuseb 4-6 meetrit on samuti üsna populaarne. Selle juurde lisatakse, et prognoosi õigsus on 50 %. Võib nii minna, võib ka mitte minna. Eelmise sajandi kohta on tehtud nüüdseks kokkuvõtte, et ookeanide vee tase tõusis saja aastaga üheksateist centimeetrit. Meie kallis Läänemeri on ses suhtes veel huvitavam. Läbi mitme sajandi on tehtud vaatlusi, mis kinnitavad, et vee tase hoopis langeb. 1774. aastast on tehtud vee taseme mõõtmisi Stockholmis ja need näitavad, et vee tase tõepoolest langeb, kuigi aastaajad ja tuuled taset ka aeg-ajalt kergitavad. Miks Rootsis vee mõõtmisi tegema hakati, on ka huvitav lugu - nimelt polnud Stockholmi rahvas rahul sellega, et merest teisele poole lüüsi jääv Mälaren´ i järv ujutas pidevalt põlde üle. 1772. aastal, so. 244 aastat tagasi läks Rootsi parlamendi istungil saadikute nurin väga valjuks. Siis otsustati alustada vee tasemete hüdrograafilisi mõõtmisi. Need algasidki 1774 . aastal ja kestavad tänase päevani. Ligi paarisaja vanused andmed näitavad, et vee tase küll ei tõuse. Huvitav seik, parlamendist jõudis ajaliselt ette üks viikingi naine. See oli Ingrid, kes ehitas Stockholmi edelarannikule juba 1050. aastal väikse kai ja ühtlasi märkis andmeid vee taseme kohta ruunikividele. Meie kandis saab elada siiski teadmisega, et kitsas Taani väin rahustab suuremaid hoovusi maha ja sisuliselt ei päästa veemasse läbi. Teadlased möönavad, et Läänemere kohta ongi kaks vastukäivat hüpoteesi - veetase langeb või siis maapind tõuseb. Võib-olla tasuks Kuressaardegi panna mingi moodne vee taseme mõõtja, mis siis mõne sajandi pärast tulevastele põlvvedele huvitavat lugu jutustab omaaegsete veolude kohta, aga oleks ühtlasi väike atraktsioon.

Nii et seda muret, et saared jäävad vee alla, minu loetud materjalide järgi väga tõsist ei ole. Millega meil tuleb maadelda, on Läänemere madalast soolsusest ja hapnikuvaegusest tingitud taimede ja vetikate vohamine meres. Teadlased

väidavad, et veevahetuse ja sissevoolavate jõgede abil uueneb Läänemeri iga 25- 30 aastaga. Paraku käivad selle teadmisega kaasas uued eriti karmid tulevikuhoiatused, mida sisaldab Rootsi teadlaste poolt tehtud hiljutine prognoos järgmiseks sajaks aastaks. Kliimamuutuste tagajärjel Läänemeri soojeneb, hapnikusisaldus vees väheneb veelgi, vesi muutub happelisemaks. Tagajärjeks veelgi suurenev eutrofeerumine, st. taimede, vetikate ja taimse hõljumi vohamine, mis niigi on omaaegselt kestvalt põllumajandustegevusest merre suubuvate toitainete, lämmastiku, fosfori ja orgaaniliste ainete mõjul Läänemerele omane. Kaasa aitavad madalad veed ja vähene soolsus. Isegi Taani väinadest sisse voolav soolasem vesi ei suuda kogu olukorda muuta. Näiteks sügavamates vetes on eutrofeerumine tundmatu teema. Aga kalad teatavasti ei armasta hapnikuvaest vett. No aga Saaremaa ilma kalata – see pole küll võimalik.

Igal juhul on hea teada, et 2007.aastal valminud Läänemere tegevuskava (alla kirjutanud Läänemerega piirduvad riigid ja Euroopa Liit) „2007 HELCOM Baltic Sea Action Plan“ peab tagama, et Läänemeri on heas keskkonna seisundis aastaks 2021. Tähtaeg on lausa käega katsuda. Üks tähtis komponent sellel eesmärgil on eutrofeerumise vähenemine. Teadlased on rääkinud ka võimalusest pumbata merevette rohkem hapnikku. Bioloogilise mitmekesisuse taastamiseks peab eutrofeerumine igal juhul lõppema. See tuletab meelde, et Microsofti asutaja ja maailma üks rikkamaid inimesi Bill Gates soovis 2008.aastal patenteerida meetodid (kokku 5 patenditaotlust), kuidas vähendada USA rannikul orkaanide tekkimise riske. Mis väga lihtsakoelise selgituse järgi tekivad ookeani pinnavete ja sügavate kihtide suure temperatuuri erinevuse tõttu. Kui seda pealmist kihti allpool olevate külmade vetega jahutada, võivad säästa majandusele üüratuid kahjusid, mida orkaanid tekitavad. See näide kuulub populaarsete teadusuudiste valda, kuid on ka järjekordne kinnitus sellest, et suhtumine tulevikku viisil „ pärast meid tulgu või veeuputus!“ on jäänud loodetavasti lõplikult ajalukku.

Tulevik on sageli segu teadusele tuginevatest prognoosidest ja fantaasiast. Tulevikku kanduvad fantaasiad on läbi aegade aidanud inimkonda oma eksistentsi mõtestada ja plaane pidada. Tulevik pakub tihti ka lohutust, et küll läheb jälle paremaks, kui ajad on parajasti segased ja keerulised. Tarkusetera „hommik on õhtust targem“ kuulub enamiku rahvaste kultuurilisse varasalve. Seepärast on teadusliku mõtteviisi pealetungist hoolimata jäänud ruumi ka neile, kes ennustavad kaartidelt ja taevatähtede abiga. Seda ehk ka sellepärast, et

tulevik ei ole matemaatika võrrand, kus minevik ja olevik on liidetavad ning tulevik ise nende summa.

Üle nelja sajandi tagasi elas Inglismaal geniaalne kirjanik William Shakespeare. Teate ju küll tema surematut küsimust Hamletist: Olla või mitte olla? - See on küsimus! Loomulikult olla, ütleksin saarlasena 21. sajandil. Kuid 12. sajandi kuningakoja tragöödia Taanimaal meenutab, et ikka ja jälle on inimese elus hetki, mil tal tuleb vaagida, kas saatuse ohjad enda kätte haarata või lasta elulainetel end lihtsalt edasi kanda.

Erinevalt saksa suurmehest Goethest, pole Shakespeare`i loomingus ühtegi vihjet Thulele. Ega ka Saaremaale. Sellest on isegi natuke kahju! Ilmselt kõigile on nüüdseks teada üha kindlamat kuju võttev ammune müüt, justkui Saaremaa olekski tegelikult Thule maa. Goethe Faustis peatükis nimega Öhtu laulab Margarete kuningale laulu müütilisest Põhjamaast nimega Thule . Kadunud president Lennart Meri ja meditsiiniteaduste professor Raul Talvik on kirjutanud intrigeerivad ja inspireerivad lood, et just Thule ongi Saaremaa, kuhu 4. sajandil enne meie aega jõudis ajaloo esimene tõsiseltvõetav maadeuurija, kreeklane Pytheas. Ajaloolased, tõsi, seda küll veel 100 % teaduslikult ei kinnita. Kuid Thule on Euroopale prestiizhne koht ja nimi, mida mitmed riigid endale ihaldavad. Nagu kirjutab Raul Talvik, arvas Briti peaminister Winston Churchill, et Thule asub Põhja-Inglismaal. Norrakast maadeuurija Fridtjof Nansen pidas Thuleks Norra rannikut. Erinevad interpretatsioonid on paigutanud Thule ka Gröönimaale, Islandile, Rootsi, Taani. Põhjamaades on lausa konkurents Thule asukoha pärast. Aga juba 1974. ! aastast pani president Lennart Meri Thule paari Saaremaaga. Ultima Thule – maailma äär, rääkis ta oma raamatus „Hõbevalge“. Tema püstitatud hüpoteesi aluseks on lugu maale langenud päikesest, ehk siis Kaali kraatri sünnitanud meteoriidist. Siiani levib üks legendilaadne lugu president Meri Saaremaa visiidist ja vestlusest Kaali järve ääres. Kohalikud inimesed kurtsid Merile, te räägite Kaali järvest põnevaid lugusid, aga turiste siin ei käi ja kasu sest järvest pole miskit. President Meri ütles selle peale: „Mehed, kui te ei näe selle koha potentsiaali, ajage see järv siis mulda täis!“ Õnneks läks Kaaliga kõik teisiti ja järv jäi kinni ajamata. Võib-olla just see lause inspireeris ka Alver Sagurit, kes Kaali külastuskeskuse rajas. Lennart Meri oli elutark mees, teadis, et teinekord on vaja sellist äraspidi tõuget, et asi liikuma läheks. Uuema info valguses Kaali kohta võib arvata, et huvi meteoriidikraatrite vastu kasvab ja ka Saaremaa turismisatraksioonide arendajad sellega arvestavad. Kindel on see, et inimeste huvi ajaloo vastu kasvab seoses eluea pikenemise ning vaba aja mahu suurenemisega. On üsna vettpidav väide, et vanuse lisandudes huvi ajaloo vastu kasvab. Siduda Kaali järv legendiga Thulest oli üsna kaugelenägev samm tollaegse kirjaniku Lennart Meri poolt, arvestades, et põnevad lood hakkavad elama oma elu ja toovad ehk ka praktilist kasu tulevikus. Ses mõttes sobib Thule

lugu kokku ka siiski Shakespeariga. Shakespeare looming on pannud huvituma kaasaegseid juhtimisteoreetikuid. Heidrick & Struggles, mida tuntakse ülemaailmse juhtimisalaste konsultatsioonide ja juhtide värbamise firmana, on pühendanud mitmed huvitavad tööd Shakespeare`ile ja tema loomingule just tema näidendites esinevate erinevate juhitüüpide ja liidri omaduste analüüsimiseks. Shakespeare`i loomingu põhjal nenditakse, et üks liidri olulisemaid ja vaat et kõige tähtsam omadus on aru saada, et saatuse on inimese enda käes. Tõepoolest, surematule briti kirjanikule kuuluvad sõnad: “Mitte tähed ei hoia meie saatust, vaid meie ise.” Need sõnad on pärit Shakespeari tragöödiast “Julius Ceasar”. Cassius ütleb need sõnad Brutusele. Et mõista selle tsitaadi omaaegset tähendust, siis väike selgitus meenutuseks. Näidendi tegevus toimub umbes sada aastat enne Kristust Roomas, ajal, mil Gaius Julius Ceasar etendas võtmerolli Rooma Vabariigi järk- järgulisel muutmisel Rooma Impeeriumiks. Ceasar tahtis saada keisriks ja ainuvalitsejaks. Aadlimees Cassius, kes aimab ette halbu arenguid, seoses sellega, et sõbra sõber tahab saada ainuvalitsejaks, veenab omakorda sõpra Brutust, et avalikkuse huvides tuleb takistada Gaius Julius Ceasart, et temast ei saaks Rooma ainuvalitsejat. Brutus on küll Ceasari hea sõber ja teab seetõttu tema auahneid kavatsusi muuta vabariik monarhiaks. Nii on Brutus omamoodi kahestunud rollis - ühelt poolt ammune sõprus Ceasariga ja teisalt kohustus Rooma vabariigi ja rahva ees, keda esindab Cassius. Vandenõu korraldaja Cassius meenutab Brutusele, et Ceasar pole jumal, vaid tavaline inimene nagu nemadki, ja nad on Ceasariga võrdsed. On sündinud vabade meestena, miks ühtäkki peavad nad hakkama kummardama Ceasari ees, kes on küll tõsi pealtnäha karismaatiline vägilane. Ja seepärast kordab ta Brutusele: “Mitte tähtedes pole meie tulevik, vaid meis endis!” Tänapäeval kõlab see ka pisut sõnamänguna – kui tähti silmas pidada.

Seda lauset on tõlgendatud ka nii, et mitte saatuse ei aja mehi otsuseid tegema, vaid pigem inimlikud olukorrad. Ja mehed peavad olema oma saatuse peremehed.... Või siis inimesed peavad olema oma saatuse peremehed. Naised ju ka .

Olla oma saatuse peremees! Ei ole midagi lihtsamat ega ka keerukamat kui tahta olla oma saatuse peremees. Need, kes on vähe pikemalt ilmas elanud, teavad seda kõige paremini. Kui palju ikkagi elu reaalselt võimaldab ise oma saatust juhtida. Mõelgem kasvõi Saaremaa ajaloo peale, Eesti ajaloo peale. See on sügavam filosoofiline küsimus üksikisiku rollist ja võimalustest ühiskonnas. Kaasajal usutakse, et moodsas ühiskonnas indiviidi õigused valitsevad kogukonna või grupi õiguste üle. Samas on üksikisik terviku , st, grupi või kogukonna osa. Saared üldiselt on väga ühte hoidvad kogukonnad ja mäletan, kui ise tuln tagasi oma juurte juurde 90-te alguses, siis oli väga mitmeid inimesi, kes teadmata, et olen saarlane, pidasid vajalikuks mulle öelda, et kulub 12 aastat enne kui mind omaks hakatakse pidama.

Ütlen kohe ära, et ma ei hakka kordama mantrat, mille sisu on – Saaremaa jookseb inimestest tühjaks, peame nad tagasi tooma. Minu isiklik mantra kõlab nii, ajal, mil maailma rahvastik kontsentreerub suurtesse linnadesse, paisutades neid aina suuremaks, (aastaks 2050 elab mõnede prognooside järgi 70 % maakera rahvastikust miljonilinnades, panganduskontsern Merrill Lynch prognoosib, et 2014- 2050 suureneb linnaelanike arv 3,9 miljardilt 6,4 miljardi inimeseni), on võimalus eemalduda ilmakärast üks tasakaalu tagatisi.

https://www.bofam1.com/content/dam/boam1images/documents/articles/ID16-305/bofam1_transforming_world_atlas_2nd_edition.pdf (Exhibit 10:

Urbanization)

Üksnes Hiinas kasvab linnaelanike arv 40 aastaga 50 %. (st.300 miljonit inimest kolib elama suurlinnadesse). Indias rohkem kui kahekordseks. Et maailmas püsiks mingisugunegi tasakaal, muutuvad vastukaaluks populaarsemaks ka maailma melust eemal olevad puhta keskkonnaga oasid, näiteks sellised saared nagu Saaremaa. Kaugel pole aeg, kus sellistel saartel elamine muutub ihaldusväärsemaks kui hetkel näib. Kuid paraku investeeringud liiguvad maailmas suurlinnadesse, nii et väiksematel kohtadel tuleb rohkem pingutada ja sihikindlam olla, et investeeringuid ligi meelitada. Aga kas see pole alati nii olnud, kuidas see kõlabki – magavale kassile hiir suhu ei jookse. Selles osas pole maailm muutunud karvavõrdki. Just isikupära ja eraldatus, mida saarte elustiilis on alati rohkem kui suurtes multikultuursetes globaalsetes linnades, kasvatab nende külgetõmbejõudu.

Võtame või need armsad kiviaiad, kadakaväljad, rookatused, väiksed külasadamad. Killuke nostalgiat mõjub erakordselt rahustavalt kiirelt muutuvast ja vahel isegi mõttetult sebvast maailmas. Kuigi, jah, maailm trügib alati uksest ja aknast sisse. Aga kui identiteet ja omakultuur on nii tugev, siis filtreeritakse hoolikalt kõike uut ja vastu võetakse väga valikuliselt uuendusi. Viimase aja uuendustest on Tänavapiknik üks neist kultuurinähtustest, mis paistab nii hästi sobivat meie saare suhteliselt enesestõmbunud kogukonna traditsioonidega.

Ajalooliselt on mere kaudu liikunud kultuurilised uuendused ja informatsioon saartele. Ja kuigi tänapäeval teeb seda Internet välgukiirusel, on meretagustel paikadel üks keerulisemaid ülesandeid hoida tasakaalu positiivse alalhoidlikkuse ja paratamatu uuendusmeelsuse ning moodsate arengute vahel. Vahel, õnneks harva, ütleb mõni, et Saaremaa on liiga provintslik? Vaidlen vastu. Urbanistlik lihv jäägu miljonilinnadele. Kohalik vaatenurk ongi pisut enesekeskne. Muidugi sobib see arusaam rohkem vanematele. Ikka tuleb usaldada noori ka, kellel on see uute ideede vastuvõtu andur loodusest juba sisse kodeeritud. Kuressaares otsiti Pokemone sama innukalt (mäletate- mingi mänguhullus haaras kõiki mõni

aeg tagasi) kui Tallinnas. Ainult et kui suurel linnas on see märkamatu, siis väikses kohas on see lustakas. Ja see, mis paljude võimaluste ja valikute seas ellu jääb, on suur müsteerium. Pokemonide otsimine ei jäänud.

Tulles veel korra tagasi Shakespeare`i juurde. Nagu eespool nimetasin, pakub kaasaegsetele juhtimisteoreetikutele Shakespeare`i aeg ja tema enda isik suurt huvi. Küllap ka seepärast, et Shakespeare oli ettevõtlik mees, osanik suures teatrikompaniis. See teatrikompanii, millel oli palju lavasid, teenis talle rohkem raha, kui ta näidendite kirjutamise eest eales sai. Teatri pilet maksis 1 penn, mis võrdus leivapätsi hinnaga. Ja rahvast käis teatris palju, kogu aeg ehitati uusi hooneid ja lavasid juurde. Need olid küll rohkem sellised kergehitised, mitte uhked ja kapitaalsed teatrihooned. Meie ajastu jaoks on Shakespeare kultuuriline suurkuju. Tõllal ta oli lihtsalt üks kirjanik, kes kirjutas lahedaid näidendeid, kus reedeti ja maksti kätte, armastati ja vihati. David G. Pumphrey, kes selgitab liidriks pürgijatele inglise dramaturgi sõnumit kaasajale, toob esile kõige olulisema mõtte: „**muutuste jõule pole võimalik vastu seista**“. Muutusi tuleb tervitada avatud meelte ja heasoovliku südamega. Progress sõltub uute ideede tekkimisest, juhtimisstiilid ja juhid peavad olema valmis uute ideede levikule ja teostumisele kaasa aitama.

Tänapäeva juhtidelt oodatakse, et nad on inimlikud, ehtsad, mitte võltsid, ligipääsetavad, koostööaldis, enesekindlad, autoriteetsed ja usaldusväärsed, targad, suure sotsiaalse suhtlusvõrgustikuga, jne. liidrid parimas mõttes. Mis peamine, tajusid muutusi. Ega me ei tea täpselt, milline liider oli Suur Tõll, kes jalgsi Abruksal käis kapsaid toomas, tundub, et inspireeriv rahva kangelane pigem. Kuid tänapäeval ei kujuta keegi ette, et liidril poleks head meeskonda ja laia sotsiaalset võrgustikku. Ainuvalitsejad pole vaba ühiskonna jaoks variant, just nii nagu leidsid juba Brutus ja Cassius Roomas üle 2000 aasta tagasi. Seda tõdemust meenutab Heidrick and Struggles kõigile, kes koolitavad juhte või pürgivad liidriteks (David G. Pumphrey, <http://www.heidrick.com/Knowledge-Center/Article/What-Shakespeare-Can-Tell-CEOs-About-Leadership-in-Disruptive-Times>)

Muutustega kohanemisest võib igäüks mõne loo rääkida. India majandusteadlase Kaushik Bashu Interneti loengust meenub üks lõbus seik tema kodumaalt. See on lugu rändkaupmehest, kes müüb ammusel ajal mütse. Rändab mööda külasid ja müüb peavarje paikades, kuhu moodsad poed ei ulatu. Ühel rännupäeval väsib mees ära, jääb puu alla magama ja ärkab alles mitme tunni pärast. Ehmatusega märkab, et kott mütsidega on kadunud. Aga see on kogu ta teenistus ja elatusallikas. Suurest pahameelest ja kurvastusest virutab ainsa, peas oleva

mütsi vastu maad. Oh imet, puu otsast virutatakse alla kõik ta kadunud mütsid. Selgub, et väikesed ahvikesed olid koti mütsidega pihta pannud. Mees oli õnnelik, mütsid käes, teekond võis jätkuda. Läks aastaid. Saatuse tahtel sai rändkaupmees ka selle mehe lapselapsest. Ajalugu kordus. Palav päev, pikk ja väsitav teekond uinutasid noore mehe puu alla tukkuma. Kui ta lõpuks ärkas, oli kott mütsidega kadunud. Kurvastades meenus talle ühtäkki vanaisa räägitud lugu mütsinäppajatest ahvikestest. Noormees haarab peast viimase mütsi ja virutab hooga vastu maad. Kribinal tuleb puu otsast alla üks ahv ja haarab maast selle viimase mütsi ning ronib rõõmsalt puu otsa tagasi. Jahmunud noormees kuuleb veel lauset: kas sa arvad, et meie vanaisa ei rääkinud meile lugusid. Noo vaat. Muutusi aitavad üle elada elukogemused ja teinekord lihtsad õppetunnid. Tähtis on need meelde jätta ja õigel ajal rakendada.

Tehnoloogia muudab maailma, kas ka Lääne – Eesti saari?

Kõige põnevamad on muutused, mis toimuvad tehnoloogia arengus. Ja need jõuavad igale poole, ka kõige väiksematele saartele. Väga laias laastus pole inimkonna progress tegelikult ju muud kui kiiremad võimalused liikuda ja kiirem kommunikatsioon. Lühidalt – tempo kasvab kogu aeg. Kui tuua võrdluseks kasvõi selline näide. Kui Marco Polo läks 14. sajandil Hiinasse, siis võttis see tal neli aastat, eks ta tegi peatusi ka. Aga tänapäeval kulub selleks vaid pool päeva. Tõenäoliselt paarikümne aasta pärast vaid mõni tund. Ja veel üks näide tempost. 16. -17. sajandil kulus kogu maailmas oleva info mahu kahekordistumiseks umbes 200 aastat. Meie ajal kahekordistub info maht väidetavalt iga kahe ja poole aastaga. Kui meie kauged esivanemad piirdusid enamasti koduküla uudistega, siis meie teame justkui maailmast kõike. Juba 70- tel ütles Kanada filosoof ja meedia uurija, Marshall McLuhan, et maailm on globaalne küla. Külas on eksistentsiaalselt vajalik teada kõike, mis ümberringi toimub. Niisuguse kõike teadmise illusiooni löid 70- tel televisioon ja raadio. Internetti polnud veel kasutuseski. Hiljuti kuulsin, et maailma avalik-õigusliku televisiooni lipulaev BBC, kus on alati nõutud kõrget teksti ja pildi kvaliteeti ning tasakaalustatud uudiseid, mille juurde kuulub reegel - faktid on pühad ja kommentaarid vabad, saab nüüd juba pea 1/3 audio - visuaalsest materjalist inimeste kaasaskantavatest digividinatest. Kaadri kuldlõige ning faktitäpsus pole enam nii olulised kui kiirus ja kohaolek. Tehnoloogilises mõttes saab öelda, et Saaremaa on üks osa sellest globaalsest külast. Mulle meeldib eriti Lõuna-Korea firma Samsung tehnoloogiline valmisolek toota toaseina suurusi ekraane, millele võib valida maakera mistahes nurgast elava pildi, kus iganes kaamera on püsti, oma tuppa elavaks reaalsajas toimivas tapeediks. Oletame, et see kaamera on parajasti meres, kus ujuvad haid. Aga miks mitte kontrastiks rahulik Sõrve säär hoopis. Arvan, et soov olla kasvõi looduses kasvab võrdeliselt suurlinnade

kasvuga. Meedia kõikehaaravuse ja kiiruse mõttes võib olukorda võrrelda ka külaga, kus külarahvas ise hoolitses selle eest, et info leviks igal moel.

Üks asi, millest ei saa muutustest rääkides üle ega ümber, on intelligentsete masinate tulek töajouturule. USA- s tuleviku prognoosijad on veendunud, et aastaks 2070 lähevad pooled töökohad robotite kätte. Suurbritannias arvab sadu pilvelõhkujaid rajanud ehitusfirma juht, et masinad ehitavad varsti inimeste asemel pilvelõhkujad. See tähendab lihtsalt, et ehitajatel jääb tööd vähemaks. Liigutakse robotite ajastusse. Näiteks aastal 2012 oli Jaapanis kasutusel 310 000 robotit erinevates valdkondades. (Exhibit 33: Robotics: https://www.bofaml.com/content/dam/boamlimages/documents/articles/ID16-305/bofaml_transforming_world_atlas_2nd_edition.pdf)

Nagasakis asub ka esimene hotell maailmas, mida opereerivad ainult intelligentsed masinad või robotid.

On ainult mõne aasta küsimus, kui Kuressaarde tuleb esimene robot- auto, st, ilma juhita takso näiteks. Tehnoloogiliste uuendustega on nii, et märgid on mõnda aega õhus ja siis ühtäkki on kõigil mobiiltelefonid käes ja keegi ei oska elu muud moodi enam ette kujutada. Siin meenub mulle üks loetud artikkel kohalikust lehest. 20. sajandi alguses elas Kuressaares mees, kes ajas kaasaegsetel päid segi jutuga, et tulevikus tassivad inimesed telefone kaasas. Tundus väga uskumatu, sest alles äsja olid telefonid üldse inimeste ellu tulnud ja need püsisid kindlalt seinas või laual.

Iseliikuvad sõidukid, mida katsetati juba ammu mitmetes riikides linna imiteerivatel katsepolügoonidel, on juba tänavatel. Näiteks väga uuendusmeelses Aasia linnas Singapuris. Vaidlused käivad veel üksnes selle üle, kes vastutab, kui peaks juhtuma avarii. Kuidas sa robot- autolt trahvi sisse nõuad. Või kellelt üldse. Juriidika keerukuste taha pole tehniline progress kunagi seisma jäänud.

Mis me robotitest räägime, saaks parvlaeva liikluse korda, mõtleb nii mõnigi teist praegu. Saab korda, selles pole vaja kahelda. Aega see pisut veel võtab. Aga mägede taga pole ka aeg, mil suuremad laevad lükkavad tiivad välja ning liiguvad ühtmoodi elegantsiga nii vees kui õhus. Seda ulmelist võimalust mainiti hiljaaegu Tallinnas toimunud Merenduskonverentsil.

Üks asi on tehnoloogiasaavutuste jõudmine igapäeva ellu. Teine oluline teema on muutused, mida see kõik toob kaasa uue põlvkonna hariduses ja koolitamisel. Uuendusmeelsus siin määrab ka meie maakonna tulevikku.

Matemaatikaoskused kombinatsioonis hea suhtlemisoskusega tõusevad

kõrgesse hinda. Väidetakse, et robotitele / automatiseeritud süsteemidele läheb järgmiste aastate jooksul miljoneid töökohti. Tehisintellekt, robotika, nanotehnoloogia ning muud tehnoloogilised uuendused asendavad vajaduse inimtööjõu järele, nenditi viimasel Maailma majandusfoorumil.

Ega inimesed tööta jää. Neid samu tarku masinaid peab keegi looma, nende jaoks tarkvara arendama, nende tegutsemist programmeerima ja masinaid peab ka hooldama. Uusi töökohti tekib juurde aladel, mis on seotud andmetöötusega, matemaatikaga, inseneriteadustega ja loogiliselt võttes ka arhitektuuriga, et robotehitajad neid ühel päeval ehitada suudaksid. Ümberõpe ja eluaegne õpe saavad veelgi tähtsamaks. Ja see, mis vahepealsetel kümnetel pisut unarusse vajus, tõuseb esile. Matemaatika teadmised ja ratsionaalne mõtlemine on kindlasti uute erialade õppimisel abiks. Hiljaaegu tuli soomlastega jutuks laste vähene sõnakasutus ja vestlusoskus. Ühtäkki vajatakse põhjanaabrite juures rohkem logopeede kui kunagi enne. Aga mitte r-de ja s-de parema hääldamise pärast, vaid sellepärast, et nutiseadmete kasutamine on jätnud suurel hulgal lapsi peaaegu tummaks - ei osatagi lihtsalt vestelda enam. Aga prognooside järgi on rääkimise ja läbirääkimise oskus üks olulisi kompetentse juba praegu ja tulevikus veel enam. See ei tähenda lihtsalt sõna valdamist, vaid võimet teiste inimestega arusaadavalt ja tulemuslikult suhelda. Paljudes erinevates keeltes peale selle. Pean esitama teile ühe tsitaadi, mis tundub nii lihtsameelne, kuid võib olla ka tõsi. „Kaasaaegne töökeskkond, kus inimesed erinevaid rolle vahetavad ning projektide vahel liiguvad, sarnaneb järjest rohkem lasteaiale, kus õpitakse sotsiaalseid oskusi nagu empaatia ning koostöö.“ See mõtteavaldus kuulub professor David Demingile, kes rõhutab sotsiaalsete oskuste tähtsuse kasvu tööjõuturul (<http://www.nber.org/papers/w21473.pdf>).

Vahel ma mõtlen, kas ma istuksin bussi, mida juhib hästi programmeeritud robot. Seni pole see mõte mulle omaseks saanud, aga mine tea, kui hetk on käes, ehk istungi. Või kui valikuid pole. Eelarvamused kaovad, kui robot buss ukseid lahti lööb, ma oletan. Kõige raskem on ilmselt harjuda sellega, et ei ole lihast ja luust inimest roolis. Ja kohanduda sellega, et kontroll läheb tehisintellekti kätte. Oh, õnneks on see siiski rohkem järgmise ja ülejärgmise põlvkonna teema. Pean tunnistama, et see teeb mind isegi natuke rõõmsaks.

Saaremaakonnal on olemas head visiooni dokumendid tuleviku kohta, uuem nendest aastani 2030. Koostajateks ja eestvedajateks on Saare Maavalitsus ja Maakonna arendusnõukoja liikmed, kaasatud on alati avalikkus erinevate huvigruppide esinduses – noored, ettevõtjad jne.

Mõned tulevikku puudutavad mõtted Maakonna arendusnõukogult :

a) rahvastiku seisund ei halvene

- b) töökohtade arv kasvab
- c) maakond on atraktiivne nii elamiseks kui külastamiseks
- d) meretarkus
- e) tugev saare kogukond

Kõige selle eelduseks on:

- a) sisemistele ressurssidele toetuv majandusareng
- b) merega seotud arengupotentsiaali ära kasutamine ettevõtluses, hariduses jm.
- c) väikelaevaehitus - võimalus luua tasuvaid töökohti.

Igati mõistlikud mõtted. Tuues ühe näite. Loodusressursi ehk siis sisemise ressursi innovaatiline kasutamine toimib ja edukalt. Oli aeg, mil kadakat ja kadaka maitset teati peamiselt inglaste toodetud dzhinni kaudu. Nüüd on saarte kadakas vallutamas ilu - ja tervisetoodete riialeid, maiustuste lette jne. Tervistava meremuda kõrvale on tõusnud looduslikud ja kasvatatud ravimtaimed. Mida pikemaks muutub inimeste eluiga ja suureneb soov elada kauem tervena, seda suurem potentsiaal on peidus kõigis loodusega seotud toodetes. Usk neisse järjest kasvab ja siin ei erine me muust maailmast. Keemia võidukäik kuulub eelmisse sajandisse.

Euroopa Liidu toel on Saaremaal saanud teha investeringuid, mille täisvõimsusel rakendamine võtab alati pisut aega. Kiirelt kasvav väikelaevade ja paatide ehitus on Saaremaal nii kõvasti kanda kinnitanud, et kompetentsikeskusel peaks koostööd jaguma nii oma kui kaugemate partneritega. Võimalus õppida Saaremaal merega seotud erialasid peab jääma Saaremaa tuevikku kujundavaks asjaoluks ja atraktiivseks komponendiks noortele. Arusaadavalt on siin ka eriarvamusi ja rivaalitsemist, kuid maailma veenavad ainult tulemused ning tahe.

Elu viivad edasi ideedega inimesed. Vahet pole, kas väiksemat sorti äriideega või maailma muutva innovatsiooniga. Selliseid inimesi tuleb märgata ja mitte ainult, neile teed sillutada. Saaremaal on selliseid inimesi alati olnud ja tuleb veel. Materdada on kerge, millegi uuega läbi lüüa – tuhandeid kordi keerulisem. Avatus kõigile, ka hulluna tunduvatele ideedele on üks tuleviku võti. Ideed sünnivad käsikäes loovusega. Siinkohal räägivad loovuse uurijad järgmise loo. Parajasti käib matemaatika tund. Kõik tegelevad usinasti liitmise ja lahutamise. Üks väike poiss hoopis joonistab ennastunustavalt õpetaja märkusest välja tegemata. Lõpuks õpetaja suundub poisi pingi juurde ja küsib

kurjustades, mida sina teed? ”Joonistan,” vastab poiss. ”Mida sa joonistad?”, küsib õpetaja, keda silmnähtavalt häirib, et poiss tegeleb kõrvalise asjaga. ”Jumalat joonistan,” vastab poiss uhkelt. ”Kuidas sa tead Jumalat joonistada, keegi pole ju teda näinudki.” Poiss tõstab pildi üles ja näitab kõigile. ”Vaata selline!”

Loovus ja haridus on alati võti. Seda mõistetakse erinevatel aegadel ja kohtades erinevalt. Tänapäeval võrreldaks õppimise tulemusi kogu maailmas. Eesti on heade tulemustega nagu me tihti kuuleme just PISA testide järgi. PISA ei hinda, kui hästi on ainekava omandatud, vaid millised on õpilaste võimed loetu mõistmiseks, matemaatikas ja loodusteaduses, et nende teadmiste abil igapäeva olukordades hakkama saada. Maailmas on kaks riiki, kes pakuvad hariduselu korraldajatel tõsisemat huvi. Soome ja Lõuna – Korea. Mõlemad alustasid 50 – tel teed tippu väga madalast lähtekohast. Soome põhimõtte oli – mitte kodutööd ja palju vaba aega mängimiseks, Lõuna – Koreas õpitaks non-stop. Üks seik seoses kõrgkooli sisseastumiseksamitega Lõuna - Koreas. Elu riigis jääb eksamite ajaks lausa seisma. Kontorid alustavad hiljem tööd, lennukid ei tohi üle eksamikohtade lennata, vanemad ja vanavanemad palvetavad, et eksamid hästi läheks. Pressing on suur, sest tulemustest sõltub noore inimese tulevik. Meeldib see meile või mitte – lattu tõstetakse hariduses järjest kõrgemale, sest sellest sõltub kogukonna, kogu rahva ja riigi edenemine. See tähendab, et koolis, kus laps käib kuni 12 aastat, vormitakse ka Saaremaa tulevikku.

Ei ole ühtegi lihtsat retsepti tuleviku vormimiseks. Ega saa kunagi olema. Seepärast on asjakohane ka praegu meenutada üht otsekohesemat tsitaati Goethelt.

„Olen jõudnud hirmutavale järeltulele, et ma ise olen see otsustav element. Minu enda isiklik lähenemine loob kliima ja õhustiku. Minu igapäevane tuju muudab ilma. Minus on hiiglaslik võime muuta elu õnnetuks või rõõmuküllaseks. Ma võin olla piinariist või inspiratsiooni instrument, võin alandada või lõbustada, haavata või ravitseda. Kõikides situatsioonides sõltub minust, kas kriis eskaleerub või de - eskaleerub, kas inimest inimlikustatakse või muudetakse ebainimlikuks. Kui suhtume inimestesse nii nagu nad on, siis muudame nad halvemaks, kui suhtume inimestesse, kes nad võiksid olla, siis aitame neid saavutada kõike, milleks nad võimelised on.“ (Johann Wolfgang von Goethe)

Saare maakonna tulevik sõltub inimestest, natuke igaühest meist. Tegelikult ei oska me tulevikku ikkagi iialgi ette arvata.

See siin on maailma läbi aegade kõige kallim kunstiteos. Eelmisel aastal müüdi see maal 300 miljoni dollari eest. Selle post- impressionistliku maali tegi Paul Gauguin 1892. aastal Tahitiil. Maali nimi on Nafea faa ipoipo. Tahiti võlus Gauguini oma muretu rahvaga, kelle elu mõtteks oli laulmine ja armastus. Kui Gauguin järgmisel aastal Pariisi tagasi jõudis, siis tegi ta näitusmüügi ja üritas Tahitiil tehtud maale maha müüa. Sedasama maali 1500 frangiga. Tänapäevaste hindade järgi väidetavalt umbes 12 dollarit. Keegi ei soovinud osta 1,01 m x 77 cm maali. 120 aastaga kasvas maali hind 300 miljoni dollarini. Selle äratundmine, mille väärtus kasvab ajas, on üks vajalikumaid oskusi ka Saaremaal. Isegi kui siin pole Gauguine, tuleb märgata iga loovuse alget igas lapses. **Tulevik sünnib loovuse ja ideede pinnalt.** Täna teid kuulamast!